

EKONOMIJA EVROPE U DVADESETOM VEKU: OD *LAISSEZ-FAIRE* DO GLOBALIZACIJE¹

Ekonomija kao delatnost u čijoj su osnovi stvaranje, razmena, raspodela i trošenje materijalnih vrednosti čini jednu od ključnih osnova života pojedinca, države i sveta. Zato je ona, kao osnov našeg postojanja i opstajanja, u centru pažnje. Istorijski posmatrano, uslovi njenog razvoja i odnosi prema njoj su se menjali shodno društvenom razvoju i konkretnim društvenim okolnostima. U centru pažnje društvenih subjekata bila su nastojanja da se ona stalno razvija i unapređuje kako bi se potpunije i svestranije zadovoljile potrebe. U prošlosti dve grupe faktora su imale posebno dejstvo na njen tok i razvoj. *Prvi* se odnosi na društveni ambijent u kome se ekonomija razvijala, koji podrazumeva uređenje njenog sistema organizacije i funkcionisanja, kao i samog odnosa društvenih institucija (posebno onih državnih) prema njoj i njenom razvoju. *Drugi* je tehnološki razvoj, odnosno primena novih znanja i tehnoloških rešenja u praksi koji su višestruko povećavali moć čoveka u stvaranju materijalnih dobara i, shodno tome, uticali na diverzifikaciju proizvodnje i potpunije zadovoljavanje ljudskih potreba. Tokom XX veka oba ova faktora imala su dinamičan razvoj i skokovite promene što se odražavalo i na ekonomiju: njenu dinamiku razvoja, strukturu i kvalitet. U to vreme Evropa je trpela uticaje ekonomskih tokova iz ostalog dela sveta, ali je i sama, povratno, uticala na te tokove, naročito kroz proces kolonizacije u prvoj polovini i proces ekonomske integracije u drugoj polovini XX veka. Zahvaljujući svemu tome ona je postala ekonomski bogatija kao, uostalom, i celi svet: u mnogome su porasle njene proizvodne mogućnosti, ali i nastali brojni izazovi i problemi društvene, ekonomske i tehnološke prirode.

Knjiga Ivana T. Berenda *Ekonomska istorija Evrope u XX veku*, sa podnaslovom *Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije*, na analitički i pregledan način prati ekonomski razvoj Evrope i sve promene ekonomskog karaktera koje su se na njenom području dešavale tokom prošlog veka. Njih autor posmatra i obrađuje u vremenskom kontinuitetu počev od evropskog sistema ekonomskog liberalizma – pre Prvog svetskog rata, preko njegovog kraha u vreme Velike ekonomske krize od 1929. do 1933. godine, pa do uspona ekonomskog dirigizma u autokratskim fašističkim režimima u predvečerje Drugog svetskog rata, čime se zaokružuje ekonomska istorija prve polovine XX veka.

---

¹ Osvrt na knjigu Ivana T. Berenda, *Ekonomska istorija Evrope u XX veku: Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije*, prevod sa engleskog, prevela Ana Ješić, Arhipelag, Beograd, 2009. godine

U drugoj polovini XX veka, koja počinje sa završetkom toga rata, autor izdvaja tri funkcionalno zaokružene celine, odnosno tri modela ekonomskog razvoja koji oslikavaju ekonomsku stvarnost Evrope u tom periodu. *Prva* celina je centralno-planski sistem, primenjivan u SSSR-u i zemljama Istočne i Centralne Evrope, koji je u njima dao dobre rezultate kroz model industrijalizacije kojom je menjana agrarna struktura i kojom se prevazilazila tehnološka zaostalost ovih zemalja u početnom periodu njegove primene. Međutim, taj model je u kasnijim fazama razvoja pokazao svu ekonomsku nefikasnost i neodrživost u konkurenciji sa ekonomijama drugih delova sveta. *Drugu* celinu čine ekonomije zemalja Zapadne Evrope, koje su u prvim decenijama posleratnog razvoja primenjivale sistem „države blagostanja“, da bi ga kasnije postepeno transformisale slabljenjem ekonomskih i socijalnih funkcija države, sve do nove svetske ekonomske krize krajem prve decenije ovog veka. Za sve njih je karakteristično da u ovom periodu sprovode i grade ekonomsko jedinstvo Evrope kroz njihovo regionalno povezivanje u okviru Evropske unije. *Treću* celinu čini proces globalizacije koji se intenzivira političkim i ekonomskim promenama u svetu u poslednje tri decenije, i koji iz Amerike, zapljuskuje Evropu i Aziju, posebno njen istočni i jugositočni deo. Evropske ekonomije trpe velike uticaje tih promena, najpre zemlje Zapadne Evrope, a posle 1989. godine (posle pada Berlinskog zida), u taj proces se ukućuju i zemlje Centralne i Istočne Evrope. To je podrazumevalo da evropske zemlje prilagođavaju svoj ekonomski razvoj i funkcionisanje svojih ekonomija globalizaciji, odnosno postaju njeni subjekti.

U prvom poglavlju autor daje sliku evropskih ekonomija i evropskih društava na prelazu iz XIX u XX vek naglašavajući da tadašnji sistem *laissez faire* nije uspeo da obezbedi ekonomsku dominaciju Evrope i njegovo funkcionisanje na način i u obliku koji je imao u poslednjim decenijama prethodnog veka. Nekoliko krupnih događaja u to vreme odredilo je domete tog, do tada, vladajućeg privrednog sistema u Evropi. Prvi svetski rat imao je velike negativne ekonomske posledice na njenu privredu, koja je u tom periodu zabeležila ogromne materijalne i nematerijalne gubitke i izgubila dragoceno vreme za tehnološki razvoj i restrukturiranje. Njeni jugoistočni delovi su se konačno oslobodili Otomanske imperije. Stvorene su velike ekonomske razlike u stepenu ekonomske razvijenosti između evropskih zemalja, posebno onih između njenog severa i juga.

Sve to, zajedno sa političkim prevratom u Rusiji, stvorilo je prostor za ekspanziju državnog intervencionizma. Na globalnom planu, Evropa konačno gubi ekonomski primat nad Sjedinjenim Američkim Državama. „Pre rata (Prvog svetskog I. B. M.) udeo Evrope u svetskom proizvodu bio je 43%, ali je posle rata ta vrednost spala na 34% i zadržala se ispod američkog nivoa. (...) Američki udeo u industrijskoj proizvodnji bio je veći od 42% posle rata, i bio je veći za jednu trećinu od tri vodeće evropske države zajedno. (...) Evropa je izgubila poziciju apsolutnog lidera svetske

ekonomije i suočava se sa izazovima“.² Konačno, lidersku poziciju u svetskoj ekonomiji od Velike Britanije preuzele su SAD. U to vreme, razvoju svetske, posebno američke ekonomije, veliki dopinos daju tehnološke inovacije koje su podstakle razvoj industrije. Tehnološki prodori su naročito bili značajni u proizvodnji i širenju upotrebe električne energije, telefona i telegrafa, motora sa unutrašnjim sagorevanjem, tramvajskog prevoza u velikim gradovima, železnice i železničkog sobračaja, bankarskim uslugama i uslužnom sektoru, uopšte.

Drugo poglavlje knjige posvećeno je ekonomiji evropskih zemalja u periodu između dva svetska rata. Ekonomske posledice Prvog svetskog rata bile su pogubne za evropsku ekonomiju koja je imala obeležje haotičnog stanja. Velike ekonomske probleme nije mogao da reši sistem slobodnog tržišta koji čini osnovu teorije *laissez-faire*, pa su mnoge evopske zemlje pribegle širenju ekonomskih funkcija države, posebno onih koje su se odnosile na regulisanje tržišta. Država je sve više regulisala proizvodnju i promet ne samo proizvoda namenjenih vojsci i ratnim potrebama, već i tradicionalnim sektorima poput proizvodnje i prometa hrane, sirovina, saobraćaja, lekova i dr. No, ni takva intervencija nije dala poželjne rezultate – Evropa i svet ušli su u Veliku svetsku ekonomsku krizu (1929–1933). Taj događaj označio je kraj sistema *laissez-faire*, onakvog kakvog su poznavale dotadašnja ekonomska teorija i ekonomska praksa. U toku i posle krize, širenje državnog intervencionizma u ekonomiji u gotovo svim zemljama u Evropi, odnosilo se ne samo na regulisanje tržišta već i na proizvodnju mnogih proizvoda, pa čak i na vidljivo povećanje državnog sektora privrede u njenoj svojinskoj strukturi. Pripreme za početak Drugog svetskog rata u periodu posle krize, posebno u Nemačkoj i Italiji, dovele su do ubrzanja rasta evropske ekonomije, ali i do širenja ekonomskih funkcija države.

Treće poglavlje knjige, autor posvećuje ekonomskom dirigizmu u autoritativnim fašističkim režimima koji su se razvijali u tridesetim godinama i koji svoj krah doživljavaju u toku Drugog svetskog rata. Njihov razvoj i opstanak zasnivao se na ekonomskom protekcionizmu i državnom intervencionizmu. Država je u tim zemljama, njihovim privrednim i političkim sistemima, u do tada neslućenim razmerama, kontrolisala trgovinu i finansije, ali i proizvodnju i raspodelu. Najaktivnije u tom pogledu bile su Nemačka i Italija, ali i neke druge zemlje poput Portugalije, Španije, pa i Grčke. Fašističke zemlje, posebno Nemačka, gradile su svoju ideologiju i širile svoju moć i uticaj kod svojih građana putem ekspanzije njihovih ekonomija, posebno ekspanzivnom politikom zapošljavanja jer je nezaposlenost u vreme krize bila izuzetno velika i predstavljala je veliki ekonomski i socijalni problem. „Po Hitlerovom stupanju na vlast, intenzivirani su prethodni programi za stvaranje novih radnih mesta: juna 1933. godine, takozvanim Prvim Rajnhartovim programom od milijardu maraka, započeta je izgradnja vodenih puteva, javnih zgrada, pre svega, ambicioznog

2 Videti navedenu knjigu: str.54

plana izgradnje autoputeva“.³ Paralelno sa masovnim javnim radovima, fašističke države širile su svoju regulativnu funkciju na tržište, uticale na slobodu rada, regulisale zarade zaposlenih, cene na tržištu i drugo. Državna preduzeća i državni kapital su povećavala svoje učešće u svojinskoj strukturi privrede, i to ne samo onog dela koji se odnosio na proizvodnju za potrebe vojske i ratne potrebe, nego i na grane industrije čiji su proizvodi namenjeni civilnom stanovništvu. Početkom rata i kasnije u toku njegovog trajanja, ove zemlje prelaze na ratnu ekonomiju, koja je podrazumevala dalje širenje državne intervencije, odnosno država preuzima sve privredne poluge u svoje ruke, stavljajući ih u funkciju rata.

Na samom početku četvrtog poglavlja, koje je posvećeno centralno-planskom sistemu privređivanja – koga su razvijale socijalističke zemlje, autor naglašava razliku između ekonomskog dirigizma u prethodnim privrednim sistemima (SAD, Nemčkoj i drugim zapadnim zemljama – naročito posle Velike svetske ekonomske krize) i ovog sistema. „Ako je ekonomski dirigizam bio ekstremna verzija ekonomije regulisanog tržišta, centralno-planski sistem bio je najekstremnija verzija ekonomskog dirigizma. Ovaj sistem je bio državno kontrolisan, planiran i intervencionistički. Ako je ekonomski dirigizam bio izrazito razvojno orijentisan na autarhičan način i služio pripremama za rat, centralno-planska ekonomija bila je sistem namenjen ostvarivanju maksimalnog ekonomskog rasta i samodovoljnosti“.⁴ Na osnovama takvih odnosa razvija se sistem državnog planiranja koji postaje osnovno sredstvo na kome se sprovodi industrijalizacija kao metod privrednog razvoja. U tom procesu gotovo da nema mesta privatnoj svojini, tržišnom i bankarskom sistemu. Planski se vrši distribucija razvojnih i drugih resursa, kao i proizvoda namenjenih širokoj potrošnji. Apsolutni prioritet u razvoju ekonomije – metodom industrijalizacije, imao je razvoj teške industrije i vojne opreme i naoružanja, naspram poljoprivrede i grana industrije koje su proizvodile proizvode namenjene širokoj potrošnji, koje su bile u vidljivom zaostatku. Princip samodovoljnosti je određivao međunarodnu poziciju i međunarodne ekonomske odnose SSSR-a i drugih socijalističkih zemalja. Njegova suština bila je u tome da bi se sve potrebe trebalo zadovoljiti sopstvenom proizvodnjom, eventualno, proizvodnjom u saradnji sa drugim socijalističkim zemljama u okviru Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV-a), bez obzira na troškove i cenu tako proizvedenih proizvoda.

Ovakav ekonomski sistem omogućio je relativno brzu ekonomsku obnovu ratom uništene privrede SSSR-a i drugih socijalističkih zemalja, koja je tekla bez međunarodne ekonomske pomoći – odvijala se mimo Maršalovog plana kojim su SAD pružale veliku pomoć u obnovi Zapadne Evrope. On je omogućio i nastavak procesa industrijalizacije u ovim zemljama, u kojima je došlo do brze promene privredne strukture (zaostala

---

3 Videti: str. 124

4 Videti: str. 155

poljoprivreda konačno je prestala biti vodeća privredna delatnost), rasta i diverzifikacije industrijske proizvodnje, tehnološkog razvoja, visoke zaposlenosti i sl. Ali izostali su rezultati na planu razvoja i modernizacije poljoprivrede i saobraćajne infrastrukture. Produktivnost rada ostala je na niskom nivou uz visoke troškove proizvodnje što je sve zajedno činilo tu proizvodnju nekonkurentnom u odnosu na proizvodnju u zapadnoevropskim i drugim industrijski razvijenim zemljama. Globalno usporavanje dinamike privrednog rasta ove grupe zemalja, počinje da bude vidljivo već sedamdesetih godina, da bi se nastavilo i osamdesetih uz jače izraženu njihovu makroekonomsku nestabilnost. Deficiti u potrošnji, inflacija, nezaposlenost radne snage i pad društvenog standarda stanovništva, kategorije koje su bile nepoznate u ranijem periodu razvoja njihovih ekonomija, postaju stvarnost. Sa tim problemima počinje postepeno ekonomsko urušavanje ovih zemalja što, zajedno sa političkim promenama na međunarodnom i unutrašnjem planu, dovodi do kraha sistema na kojem su se zasnivali razvoj i funkcionisanje njihovih ekonomija. Prekretnicu u društvenom i ekonomskom razvoju ove zemlje doživljavaju 1989. godine, simbolički iskazanu rušenjem Berlinskog zida, kada ulaze u novu fazu razvoja – fazu tranzicije, čija osnova je nov ekonomski sistem, ali i sistem međunarodnih odnosa čiji je izraz globalizacija.

Peto poglavlje ove knjige nosi naslov „Mešovita ekonomija i država opšteg blagostanja u ujedinjenoj Zapadnoj Evropi posle Drugog svetskog rata“. Evropske zemlje su iz toga rata izašle sa velikim ekonomskim i drugim gubicima. Da bi se oni sanirali i da bi se stvorio novi konzistentan ekonomski sistem, dolazi do širenja ekonomskih funkcija države u odnosu na one koje su imale između dva svetska rata. Pored mera usmerenih na makroekonomsku stabilnost, široko primenjivanih subvencija, regulisanja tržišta i spoljne trgovine, države u tom periodu formiraju jak državni sektor privrede primenjujući i šireći elemente sistema državnog planiranja. Proces ekonomske obnove zapadnoevropskih zemalja tekao je uz veliku pomoć SAD putem tzv. Maršalovog plana. Inače, SAD su i iz ovog rata izašle ekonomski ojačane i osnažene i kao takve preuzimaju vodeću političku i ekonomsku ulogu u odnosu prema Istoku koji predvodi SSSR. Evropa je bila podeljena „gvozdenom zavesom“ na svoj istočni i zapadni deo, čiji je simbol podela Nemačke na istočnu i zapadnu, odnosno postojanje „Berlinskog zida“ kao simbola te podele. Inače, na međunarodnom planu neposredno posle Drugog svetskog rata, formiraju se OUN, MMF, Svetska banka i druge organizacije, kao institucije i simboli novog vremena i novih odnosa u svetu.

Zapadnoevropske zemlje, koje su u prethodnim periodima značajan deo svog ekonomskog razvoja i napretka zasnivale na svojim kolonijama, susreću se sa urušavanjem kolonijalnog sistema nasleđenog iz međuratnog i ranijeg perioda. Taj proces, započet odmah po završetku Drugog svetskog rata, nastaviće se 50-ih i 60-ih godina, čime će kolonijalne sile ostati bez

tržišta svojih bivših kolonija, izvora sirovina i bez kolonijalnog dela svoje ekonomske moći. Očigledno da su i same kolonije izgubile onu važnost koju su imale u ranijim periodima, jer je njihovo održavanje zahtevalo velika sredstva, kao i vođenje skupih kolonijalnih ratova koji su postajali sve češća pojava u procesu narastanja oslobodilačkih pokreta u dotadašnjim kolonijama. Inače, i u godinama posle Drugog svetskog rata evropske države zadržale su i praktikovale visok stepen državne intervencije u svojim privredama. U tome su išle korak dalje praktikujući planiranje kao „zaostavštinu ratne ekonomije“, vodile su aktivnu politiku preraspodele prihoda, sve s ciljem da se obezbedi veća socijalna i ekonomska sigurnost stanovništva. To je dovelo do toga da udeo javnih troškova u ukupnom bruto domaćem proizvodu kod svih zapadnoevropskih zemalja permanentno raste u periodu od 1950. do 1980. godine, dostigavši visok iznos od 46% do 60%, što je višestruko povećanje u odnosu na njihovo učešće u periodu između dva svetska rata. U središtu države blagostanja našlo se proširenje sistema socijalnog osiguranja na sve građane, odnosno došlo je do proširenja definicije građanskih prava. „Pored političkih prava, nova interpretacija građanskih prava obuhvatila je pravo na socijalne usluge i na posao, čime se garantovala sigurnost i osnovna jednakost: 'puno članstvo' u nacionalnoj zajednici“ (str. 268).⁵ Uspostavljanje države blagostanja u ovim zemljama praćeno je obrazovnom i tehnološkom revolucijom, što je podrazumevalo velika ulaganja u obrazovanje i nauku. Država je proširila korpus besplatnog obrazovanja svog stanovništva, ali i postala veliki finansijer i realizator naučnih i tehnoloških projekata, sve s ciljem da se njihove ekonomije više oslone na obrazovanje i nauku kao razvojne faktore koji podižu stepen njihove konkurentnosti na svetskom tržištu.

U uslovima podeljenog sveta i velikih promena na unutrašnjem planu i pod uticajem u to vreme svežih „ratnih rana“, Evropa se okreće sebi – pristupa izgradnji novih odnosa na evropskom tlu. U njihovoj osnovi će biti saradnja između evropskih država i nacija, čiji će ekonomski i politički sistemi biti međusobno povezani i visoko integrisani, sve sa ciljem da se ne ponove ratni sukobi iz prošlosti i iskoriste zajednički potencijali za ekonomski razvoj. Sve je započeto stvaranjem Zajednice za uglj i čelik 1951. godine, da bi se kasnije nastavilo sa eliminisanjem prepreka u međusobnoj trgovini, da bi se sedamdesetih i osamdesetih godina prešlo na razvoj ekonomske unije, kao visokog stepena njihove međusobne integracije. Sloboda kretanja ljudi, roba i kapitala unutar Unije, nadograđena je zajedničkom agrarnom politikom i politikom regionalnog razvoja unutar njenih granica, kao i uvođenjem zajedničke valute (evro) i stvaranjem osnove za monetarno ujedinjavanje. Paralelno sa tim promenama Evropska unija je vodila aktivnu politiku svog proširenja prijemom novih članica, posebno onih iz Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope. Pored nesumnjivih koristi koje je evropskoj ekonomiji doneo taj i takav oblik integracije, on je uslovio

⁵ Videti: str. 268

veliku ekonomsku heterogenost Unije: u vrhu ekonomske razvijenosti su ostale Nemačka, Velika Britanija, Francuska, Belgija, Holandija..., a njenu ekonomsku periferiju čini većina njenih novih članica iz grupe mediteranskih i zemalja koje su prošle proces tranzicije (bivših socijalističkih zemalja). Očigledno da su takve razlike u ekonomskoj razvijenosti članica Unije, izvor brojnih unutrašnjih problema ekonomske i političke prirode, koji prete njenoj stabilnosti pa i ugrožavaju njenu budućnost.

Raspravu o ekonomskoj istoriji Evrope posle Drugog svetskog rata autor završava poglavljem „Globalizacija: povratak na sistem laissez-faire?“. On polazi od toga da su se raniji procesi ekonomske internacionalizacije, u poslednjoj četvrtini XX veka, pretočili u proces globalizacije i da u njima Zapadna Evropa igra važnu ulogu. Kao glavne karakteristike toga procesa, on izdvaja: nagli razvoj trgovine – posebno međunarodne; strane investicije – njihov rast i prostornu disperziju; olakšanje i rast deviznih transakcija, rast obima bankarskih zajmova i rast multinacionalnih kompanija – koje izražavaju novi tip međunarodne podele rada. Svi ti procesi bitno su promenili sistem svetske ekonomije i njegovo funkcionisanje. U tim promenama Evropa ima posebno mesto i ulogu. Evropska unija u Zapadnoj, i tranzicija u Istočnoj Evropi, delovi su tog procesa.

Kao što je poznato, neoliberalna ekonomija predstavlja teorijsku osnovu globalizacije. Ona dovodi u pitanje do tada, u Zapadnoj Evropi, vladajući sistem države blagostanja. „S jedne strane, priroda međunarodnih ekonomskih interakcija zaista je revitalizovala ideologiju laissez-faire. Međutim, s druge strane, moglo bi se zapaziti da je novo okruženje praćeno kontrolom i regulacijom, i da je strogo ograničeno na ekonomsku arenu“. Dodala bih da je ta kontrola i regulacija države naročito porasla posle Svetske ekonomske krize 2008. godine. Globalizacija na ekonomskom planu promovise međunarodnu konkurenciju između država (velikih igrača), multinacionalnih kompanija i regionalnih asocijacija. Evropa u tome ima svoje mesto i ulogu. Najpre, ona sama se morala prilagođavati tome – delimično redefinišući koncept države blagostanja, ubrzavajući ekonomske integracione procese u okviru Evropske unije, rešavajući otvorena pitanja makroekonomske stabilnosti u nekim zemljama i sl. Na drugoj strani, globalni koncept ekonomskog razvoja Evropska unija je morala da usmeri u pravcu reindustrializacije nekih zemalja – svojih članica, na veći izvoz kapitala – kapitala svojih multinacionalnih kompanija, ubrzanje razvoja uslužnog sektora, brži tehnološki razvoj, povećanje izvoza roba i usluga i dr. Time je ona obezbedila neophodnu dinamiku svog ekonomskog razvoja, tako da je do kraja XX veka smanjila jaz u nivou BDP po glavi stanovnika u odnosu na SAD, sa 48% 1950. na 66% u 1998. godini; dostigla je 90% produktivnosti rada koju ostvaruju SAD, premašila je obim investicija koje one plasiraju inostranstvu i drugo. Ali očigledno da je „Ujedinjena Evropa – koja se još ujedinjuje – u XXI vek ušla spremna

da odgovori na izazove globalizovane svetske ekonomije“.⁶ Dodali bismo: prvi probni ispit za Zapadnu Evropu – i ostale velike globalne ekonomske igrače, bila je svetska ekonomsko-finansijska kriza 2008. godine, čije uzroke i posledice autor u ovoj knjizi nije obrađivao. Bilo bi zanimljivo pročitati njegove stavove i mišljenje o događajima posle te krize. Verujem da se oni neće mnogo razlikovati od onih koje je izneo u ovoj knjizi – pogotovu po pitanju odnosa države i liberalnog tržišta u globalnoj ekonomiji.

Istražujući ekonomski razvoj i društvene promene u Evropi tokom XX veka, autor u ovoj knjizi, ukazuje na svojevrzne protivurečnosti između različitih škola i pravaca organizacije i funkcionisanja privrede. Njegova osnovna hipoteza, koja čini suštinu ove knjige, a u okviru nje se i dokazuje, jeste „...da je vodeći trend XX veka bila postepena sinteza dijametralno suprotnih ekonomskih sistema u širokoj konfrontaciji. Nove vrste uspostavljenih režima razlikovale su se kao nebo i zemlja – slobodno tržište naspram centralno-planskog sistema, demokratska tržišna ekonomija naspram diktatorskog ekonomskog dirigizma. Ovi međusobno suprotstavljeni i međusobno sukobljeni režimi ipak su učili jedan od drugog. Dakle, doživeli su svojevrсну sintezu, kombinovanje elemenata *laissez-faire* i regulacije, privatnog i državnog vlasništva, i planskog i intervencionističkog sistema“.⁷ Iz tog sukoba i prakse nastao je savremeni privredni sistem koji, sa manjim ili većim razlikama, praktikuje savremeni svet. Osnovu tog sistema čine privatna svojina kao vladajući oblik svojine, ali i državna (javna) kao njen neizbežni pratilac; tržišni mehanizam regulisanja odnosa u procesu materijalne reprodukcije, ali i državni intervencionizam kao korektiv njegovog delovanja i usmerivač globalnih razvojnih tokova; prisvajanje po osnovu vlasništva nad kapitalom i po osnovu rada, ali i državni mehanizam preraspodele koji u sistem uvodi više pravde i socijalne sigurnosti; ekonomski liberalizam na globalnom nivou, ali i odgovornost država, samostalno ili udruženih u regionalne saveze, za stanje svojih ekonomija i očuvanje njihovih interesa u globalnim ekonomskim odnosima. Na tom privrednom sistemu se zasniva savremena globalna ekonomija, odnosno on predstavlja osnovu njenog funkcionisanja. No, taj sistem nije bez svojih protivurečnosti i problema. Kakav će biti njegov doprinos ekonomskom razvoju sveta, ostaje da se vidi u budućnosti.

---

⁶ Videti: str. 362

⁷ Videti: str. 17